

„A hasonlóságok és párhuzamok sokkal fontosabbak, mint az eltérések”

Beszélgetés Martyn Rady angol történészprofesszorral

Talán furcsa kérdéssel kezdem a beszélgetést. A neve alapján akár magyar származású lehetne. Magyar nevet visel?

Nem, a nevem ír. Az ír Reddy-ből származik. Ír őseim a 19. század elején vándoroltak be Devonba. Valószínűleg a protestáns parasztsághoz tartoztak Írországból, s egyáltalán nincs magyar kötődésem.

Sosem próbálta meg a családfát rekonstruálni?

De, persze. Egészen a 19. század közepéig jutottam el. Princetownban (Devon grófságban – H. Zs.)-ban találtam meg a Reddy/Rady-kezt, meglehetősen sokat.

De akkor honnan jön az érdeklődés akár Magyarország, akár Kelet-Közép-Európa iránt?

Már az egyetemi alapképzés során érdekldtem Kelet-Európa történelme iránt. Elolvastam az akkor legizgalmasabbnak számító könyveket a régióról, főként Délkelet-Európáról. És kifejezetten érdekesnek tűnt, hogy egy meglehetősen nagy területről, jelesen Magyarországról alig találtam szakmunkákat. Ez határozottan felkeltette az érdeklődésemet.

Voltak olyan tanárai, olyan történészek, akik befolyásolták a döntésben, választásban?

Nicolai Rubinstein professzor, az ismert Firenze-kutató vetette fel, hogy érdemes lenne Magyarország történetével foglalkozni. Meglehetősen későn tudtam meg, hogy az édesanyja magyar volt. Rubinstein Berlinben szakadt el a családjától a '30-as évek közepén, és Angliába jött. Így tulajdonképpen mégiscsak volt egy magyar „kapcsolatom”.

Amikor e terület mellett döntött, voltak ilyen témájú kurzusok az egyetemen?

Nagyon kevés. Elvégeztem egy kurzust Kelet-Európa középkori történetéről a londoni egyetem (UCL) School of Slavonic and East European Studies-án (SSEES). A kurzust azért választottam, mert nem akartam kora újkori brit történelmet hallgatni. Az egyetemi tanrend lehetővé tett ilyesfajta kerülőutakat, így tulajdonképpen véletlennek is tekinthető a választás.

Ismeretes, hogy jó ideje dolgozik együtt az emigráns Péter László professzorral. Volt-e kapcsolata más emigráns magyar vagy kelet-európai történészekkel Londonban?

Nem, abban az időben egyáltalán nem. Ő volt az első magyar, akivel életemben kapcsolatba kerültem.

Péter László bátorította, hogy ilyen irányú stúdiumokat végezzen, vagy inkább a magyar nyelv nehézségeivel fenyegette, s esetleg eltántorítani próbálta?

Nem, mindig bátorított. Persze gyakran próbált rábeszélni a 19. századi magyar történelem kutatására, de én mindig hangoztattam, hogy szívesebben maradnék középkori témáknál.

Ez így is történt, s egy idő után a professzor úr is beletörődött. Bizonyos értelemben persze mégiscsak közeledtek az elképzeléseink: ő közjoggal, a közintézmény rendszerével foglalkozott, és én is az intézményrendszert kutattam, illetve a magánjog intézményei érdekelték. Ami azt illeti, a 'köz-' és 'magán-' közötti fogalmi különbségtétel meglehetősen kései. Így valójában nagyon sok átfedés lehetséges fel abban, amit csináltunk.

A tudományos életrajzából kitűnik, hogy az egyetem elvégzése után volt egy kilenc éves időszak, amelyet egy középiskolában töltött. Mennyire volt ez általános egy brit kutatói karrierben?

A '80-as években nagyon nehéz volt állást találni. Különböző lehetőségeket kellett számba vennem, mert nem hirdettek állásokat, különösen nem kelet-európai vagy magyar témákban, mint például francia témákban, hogy csak egyet említsek. Mérlegelnem kellett, s a középiskola tűnt a legjobb választásnak.

A tanítás mellett kutatható is?

Igen, jutott idő és lehetőség a kutatásra. Ráadásul itt ki tudtam alakítani olyan készségeket, amelyek kifejezetten hasznosnak bizonyultak később az egyetemi oktatásban. És, ami azt illeti, sok olyan kollégám van, akik szintén eltöltöttek valamennyi időt középiskolai oktatásban. A SSEES oktatói gárdájának, akikkel együtt dolgozom, illetve dolgoztam, legalább a fele írt le hasonló vargabetűt pályája során.

Vagyis akkor ez nem számít valamiféle zsákutcának a kutatói karrier szempontjából?

Nem, egyáltalán nem. Az Egyesült Királyságban teljesen elfogadott dolog, hogy a tudományos fokozat megszerzése és az egyetemi állásba kerülés között eltelik bizonyos idő. Ezt ma tulajdonképpen a post-doc állásokkal oldják meg, de akkoriban nem nagyon voltak ilyen lehetőségek. Van például egy kollégám a London School of Economics-en, aki évekig könyvtárosként dolgozott, mire egyetemi álláshoz jutott.

Már érintettük, hogy miként keltette fel a téma az érdeklődését, de hogyan jutott el a konkrét szakdolgozat-témaválasztáshoz? A saját ötlete volt, vagy esetleg valaki befolyásolta a döntését?

Nem írtam szakdolgozatot. A BA-képzésből közvetlenül a PhD-képzésbe kerültem, ami lehetséges volt a brit rendszerben. Ma már kevésbé, bár még mindig lehetséges. Sőt, annak idején szinte ajánlott volt. A legtöbb évfolyamtársam, aki továbblépett, a BA után rögtön a PhD szintet célozta meg.

Ami pedig a témát illeti, a középkori Magyarország történetéről olvasva Buda jelentősége keltette fel az érdeklődésemet. Feltűnt, hogy Budának joga volt arra, hogy megválassza előljáróit, jöllehet néha a király magához vonta ezt a jogot, s ezen kezdtem el dolgozni. Írtam erről egy tanulmányt, amellyel 1977-ben egy pályadíjat is nyertem. Ez pedig elindított azon az úton, hogy a középkori város intézményeit vizsgáljam, s innentől kezdve a középkori jogi intézmények iránt való érdeklődésem nagyjából töretlen maradt.

Az érdeklődés, a téma kezdett formálódni. De mi a helyzet a szakmai közeggel, amely befogadta ezt? Megosztana velünk néhány információt a korábban említett a SSEES-ről, mert úgy tűnik, ez az intézmény meghatározó volt az ön szakmai karrierjének alakulásában.

A SSEES-t 1915-ben Masaryk alapította, s eredetileg a King's College része volt, majd egy ideig önálló intézetként működött mint a University of London része, s végül 1999-ben csatlakozott a University College of London (UCL)-hez. Eredeti célkitűzése szerint Kelet-Európa történelmével, irodalmával, nyelveivel, társadalmával, illetve politikájával foglalkozott, különösen az I. világháborút követően létrejövő új államokkal, beleértve akár Finnországot is. S ennek akkor is van értelme, ha Karélia kevésbé tekinthető Kelet-Európa olyan meghatározó részének, mint mondjuk Oroszország.

Saját területén a SSEES Európa vezető intézete, sőt valószínűleg világméretben is. Jelenleg 54 főállású munkatársa van, 20–30 kutató munkatársa, lektorai, nyelvtanárai, valamint összesen 700 BA-s és MA-s diákot tud a falai között.

Ez kifejezetten nagy intézet.

Igen, és méreteit tekintve még mindig növekszik, ahogyan az érdeklődés is növekszik Kelet-Európa iránt, főleg olyan területeken, mint az üzleti lehetőségek és cserekapcsolatok. Ezzel együtt Kelet-Közép-Európát már nem tekintik egzotikusabb régióknak, mint az európai fősodor többségét.

Gondolom, ez a növekvő érdeklődés tükröződik a brit egyetemek curriculumában is, a meghirdetett kurzusok számában, témájában.

A legfontosabb szereplő persze mindig is Oroszország. Így bizonyos vagyok benne, hogy minden brit egyetem történelem tanszékén dolgozik az orosz történelemnek legalább egy szakavatott kutatója. A nagyobb egyetemeken legalábbis minden bizonnyal. De egyre növekvő számban találunk Lengyelország, Románia, Magyarország történelmével foglalkozó szakembereket ezeken az egyetemeken. Például Nottinghamban, Bradfordban, természetesen Oxfordban, az LSE-n és a King's College-ban is.

Van arról valamilyen általános benyomása, illetve meg tudja-e ítélni, hogy egy átlagos brit BA-s, illetve MA-s egyetemistának milyen ismeretei vannak Kelet-Közép-Európáról?

Ez attól függ, hol járunk a brit szigeteken.

Akkor szűkítsük a kérdést a UCL-re, illetve azon egyetemekre, amelyeket az előbb említett.

Még így is erősen hely-függő a válasz. Bradfordban például kiváló Kelet-Európa képzés működik. Ott dolgozik Bátonyi Gábor, John Hayden és jó néhány más kutató, például a Baltikum történelmének specialistái. Így azok, akik Bradfordban vagy a UCL-n szereznek diplomát, nagyon alapos kelet-európai ismeretekkel kerülnek ki az egyetemről. Természetesen nem minden egyetemista hallgat kelet-európai történelmet, még azokon az egyetemeken sem feltétlenül, ahol ezek a kiváló szakemberek oktatnak. De sokan kipróbálják, s egyre több hallgatónak van rálátása a régióra. Így például nemrég vettünk fel egy szerb oktatót Délkelet-Európa történelmének oktatására. Mielőtt megérkezett, rákérdezett, hogy betekinthe-e itt készült szakdolgozatokba, doktori disszertációkba. Teljesen le volt nyűgözve attól, amit tapasztalt.

Azok a hallgatók, akik kelet-európai témákban jobban el kívánnak mélyedni, egyúttal a régió valamelyik nyelvét is elkezdik tanulni?

Igen, meglehetősen sokan, bár kevesebben, mint amennyit szeretnénk. Minden évben legalább 3–4 BA-s hallgatónk választja például a magyar nyelvet. De tanulnak lengyelül, cse-

hül, szerbül és horvátul és persze oroszul is. Még olyan helyeken is, mint például Nottingham, számos hallgató tanul szlovénul.

Mennyire nehéz Nagy-Britanniában kelet-európai témákhoz oktatói státuszt létrehozni, illetve ilyen kutatásokra támogatást szerezni?

Ami az oktatást illeti, növekszik az anyagi támogatás, amely elsősorban a nyelvtanítást támogatja, s főleg a régió kormányaitól származik. Természetesen megpróbálunk brit kormányzati forrásokat is megmozgatni. Az egyik legfontosabb közelmúltbeli segítség egy 6 millió fontos, az SSEES-nek nyújtott kormányzati támogatás, amelynek célja, hogy az MA szintjén valamennyi kelet-európai nyelv oktatásának feltételeit kialakítsa. Vagyis a graduális képzés szintjén most hatalmas fába vágtuk a fejszénket.

A kutatást illetően azt mondhatom, hogy ezen a területen nem kisebb a verseny, mint bármelyik más történelmi korszak kutatói között vagy általában a bölcsészek között. Folyamatosan pályázunk, hol sikerrel, hol nem. De ebből a szempontból nincs különbség közöttünk és a brit vagy a francia történelem kutatói között. Nem gondolom, hogy bármilyen diszkrimináció érne a kelet-európai kutatásokat vagy annak művelőit.

Pozitív sem?

Van egyfajta általános vélekedés, hogy a régió történelmét eleddig messze nem eléggé tárták fel, így talán van egy hajszálnyi hátszelünk. De a döntéseknél sokkal többet nyomnak a latban a pályázat egészének jellemzői, a kutatói garanciák, a megvalósíthatóság, mint a pusztán tény, hogy a projekt Kelet-Európa történelmét érinti.

Milyen szakmai – akár intézményes, akár személyes – kapcsolatokat sikerült kialakítania az elmúlt évtizedekben, s ezek mennyire voltak esetlegesek?

Ezek szinte minden esetben véletlenszerűek voltak. Gyakran előfordul, hogy találkozom kollégákkal konferenciákon, s egyszer csak azon találjuk magunkat, hogy közös projektben dolgozunk. A legfontosabb személyes kapcsolataim a budapesti Közép Európai Egyetemen (CEU) és a Decreta Regni Mediaevalis Hungariae (DRMH)-sorozaton keresztül alakultak ki, minthogy ez utóbbi volt az a magyar projekt, amelyben talán a legfontosabb szerepet vállaltam. S persze a DRMH kapcsán többekkel ismerkedtem meg, így Önnel is. De számos konferencián is gyarapodott ez a kapcsolati tőke. Cseh és szlovák történészekkel elsősorban konferenciákon volt alkalmam találkozni. Más csereprogramokon keresztül például lengyelekkel volt szerencsém kapcsolatokat kialakítani. Fontosnak tartom, hogy a kapcsolatrendszer ne merevedjen meg, hanem állandóan mozgásban legyen, s ebben a esetlegesség kétértelmű szerepet játszik, de minthogy mindannyian nagyjából azonos területen dolgozunk, így a kialakuló kapcsolatok mégsem a vak véletlen következményei.

Mikor került kapcsolatba a CEU-val vagy a DRMH-vállalkozással?

1994-ben találkoztam Bak Jánossal, s már akkor szóba került Werbőczy Hármaskönyvének kiadása a DRMH-sorozatban. De még jó öt évet kellett várnunk, mire belefogtunk a munkába. Nekem persze ez az időzítés felelt meg leginkább, mert éppen befejeztem egy nagyobb munkát.

A Werbőczy-kiadás előkészítése során, illetve már azt megelőzően, a 13. század magyar társadalom történetével foglalkozva bizonyára számos ismeretre tett szert a magyar jog- és intézménytörténetet illetően. Mi volt az alapvető megközelítése: összehasonlító, jogtörténeti vagy társadalomtörténeti?

Nem hiszem, hogy valamilyen rendkívüli irányból közelíttem meg ezt a területet. Szerintem az, amit tanulmányoztam, kifejezetten beilleszthető az európai keretekbe. Persze mondhatjuk, hogy a magyar intézményrendszer kevésbé volt fejlett, mint a francia vagy az angol, de az összehasonlításához ez a két régió nem túl szerencsés. Számos fontos eltérésbe bele lehetne kapaszkodni, de sokkal többre jutunk, ha a párhuzamokat fedezzük fel. Különösen Angliával kapcsolatban. Persze ebben az is szerepet játszik, hogy Angliáról bőven van szakirodalom, s ehhez meglehetősen könnyen hozzá is férek. De ezek a párhuzamok akkor is fellelhetők, ha a francia vagy a német kutatás eredményeit nézzük. Vagy ha például a 15. század végének magyar országgyűléseit vizsgáljuk, kifejezetten sok párhuzamot fedezhetünk fel a korabeli cseh területeken. Megítélésem szerint a középkori és kora újkori Magyarországot illetően ezek a hasonlóságok és párhuzamok sokkal fontosabbak, mint az eltérések. A magyar intézménytörténet igenis kibontható európai keretekben. Vannak persze különbségek, vannak sajátos helyi képződmények, de ami az egészet illeti, beilleszthető az európai intézményrendszerbe, illetve annak fejlődésébe. Ha valami, akkor ez jellemzi az én „megközelítésemet”.

A pár évvel ezelőtt megjelent kötetét (Nobility, Land and Service in Medieval Hungary) olvasva kifejezetten imponáló volt, hogy nem a kontrasztokat emelte ki, hanem valóban a megfelelő kontextus feltárására helyezte a hangsúlyt.

Hm. Az egyik mozzatörög az volt, hogy elolvastam, sőt többször forgattam Susan Reynolds *Fiefs and Vassals* című munkáját, amelynek még mindig van több olyan része, amelyet egyszerűen nem értek. Tulajdonképpen úgy akartam írni Magyarországról néhány fejezetet (persze egy nagyobb időkeretben), mintha annak a könyvnek a részei lettek volna. Olyasmiket gondoltam leírni a középkori Kelet-Európáról, konkrétan Magyarországról, amiket Reynolds leír Angliáról, Franciaországról, illetve német területekről. Ez jól látható a kötetben, hiszen Reynoldsra sokszor hivatkozom, nem mintha minden esetben meg lennék győződve az összevetés vállalhatóságáról. Félek, hogy az olvasó sem érti egészen.

Talán George Beech érti ...¹

Talán ...

A kutatásnál maradvány, mekkora nehézséget jelent a magyar vagy egyáltalán, a kelet-európai szakirodalomhoz, forrásokhoz hozzáférni Nagy-Britanniában?

Ez mindig is nehézséget jelentett. De a levéltári kutatások tulajdonképpen könnyen megvalósíthatók. Sőt, gyakran nem kell azért Budapestre utazni, hogy kutasson az ember. A British Librarynek (BL) természetesen nincs olyan jó gyűjteménye e tekintetben, mint mondjuk az OSZK-nak, de több szempontból kifejezetten jó. A 19. században a BL szert tett több fontos gyűjteményre. Még az is előfordul, hogy a BL-ben lelhető fel olyan kötetek, amelyek a magyar nemzeti könyvtár állományában nincsenek meg.

Ami hatalmas változást hozott, az természetesen a CD-ROM-ok és DVD-ROM-ok korszaka. Ezeken keresztül nagyon könnyen hozzá lehet férni forrásokhoz, s egyre több szöveg érhető el online is. Még ha a források többsége nem is teljes szövegében, hanem csak kivonatolt formában vált hozzáférhetővé, nagy segítséget jelentenek.

¹ George T. Beech témába vágó, Susan Reynolds felfogását érintő tanulmánya magyarul is megjelent az Aetas 2000. évi 3. számában: *A hűbérúr-dependens (vazallus) viszony: esettanulmány Aquitániából 1030 körül* címmel (36–61. old.).

És mi a helyzet a SSEES könyvtárával? Rendelkezik jelentősebb saját gyűjteménnyel?

Igen, hogyné. Sőt, a magyar szekció talán jelentősebb, mint bármelyik másik. Nagyon jó gyűjteménye van 19. századi forráskiadásokból. Az Intézet elkezdte beszerezni a mostanság megjelenő CD-ROM-okat, s kifejezett célunk, hogy e tekintetben teljessé tegyük a gyűjteményt.

Visszakanyarodva személyesebb témához: közismert, hogy a magyar történetírás meglehetősen érzékeny bizonyos témákra vagy megközelítésére. A történész-vitákat gyakran átszövik nem kifejezetten szakmai indíttatású szálak. Érezte-e valaha előnyét vagy hátrányát, hogy valamelyest kívülállóként kutatja a magyar történelmet?

Szerintem a középkorkutatás többé-kevésbé mentes a nacionalista elfogultságtól. Persze találunk olyan történészeket, akik a magyar történelem kivételes voltáról vagy éppen a Kárpát-medence történetéről fogalmaztak meg sajátosnak mondható elméleteket, de ezektől egyszerűen távol kell tartani magunkat. Sokkal problematikusabbnak látom a modern kor kutatását. Még mindig szép számmal találhatók nosztalgikus elemek, lehangoló jellegzetességek, amelyekkel a történészeknek feltétlenül kezdeni kellene valamit. És itt főleg a 20. század történéseinek értékelésére gondolok. Talán az egyik legösszetettebb a két világháború közötti időszak. Nemrég, jó három hónapig Szálasi kapcsán kutattam egy szeminárium-sorozathoz készült előadás céljából, és meglehetősen kiábrándító tapasztalatokra tettem szert. Ijesztő, hogy a magyar fasizmusról egyre nagyobb mennyiségű irodalom jelenik meg, például memoárok, életrajzok, kifejezetten taszító kiadásokban. Ilyennek tartom a Gede testvérek kiadványait. Persze öröm, hogy sok új anyag lát napvilágot, de fel kell tenni a kérdést, miért is jönnek ki. Rendes előszavakkal valamelyest kiegyensúlyozottabbá lehetett volna tenni ezeket a kiadványokat. Ugyanakkor persze történeti szempontból, nagyon fontosnak tartom a források hozzáférhetővé tételét akár online, akár CD-ROM-on. A Magyarországon a Kulturális Örökség Minisztériuma nagyon komoly uniós támogatásokban részesült, s ezek segítik valóra váltani azokat a terveket, hogy mintegy 14 millió dokumentum kerüljön digitalizálásra, illetve legyen online hozzáférhető. Meggyőződésem, hogy ez a forrásbázis számos félreértés és tévedés kigyomlálásának kezdetét segíti elő, mindenekelőtt a 19–20. századi magyar történelmet illetően.

A fenti kérdéssel egy kicsit arra is rá szerettem volna kérdezni, hogy a magyar medievisták között zajló viták mennyire „látszottak” külföldről.

Természetesen ezek egy része, például a Kristó–Györffy vita számos eleme „átjött” az irodalmon. Más viták is persze, de ez volt a legnyilvánvalóbb nézetkülönbségek egyike: hogyan olvasható a korai magyar történelem? A vitákat az is táplálja, hogy erről az időszakról, mivel alig maradt fenn írott forrás, alig tudunk valamit, egészen a 12. századig. Az pedig különösen érdekes, hogy ha a „dark ages”-ről beszélünk, akkor tulajdonképpen a 9. századot, de még a 10. század elejét illetően is több forrással rendelkezünk a magyarokról, jóllehet ezek nyugati és bizánci források. Mindenesetre ez a 10–11. századi időszak olyan maradvány, amelyről szinte bármit lehet állítani, annyira kevés a forrás, s ami a rendelkezésünkre áll, az is nehezen értelmezhető.

Kutatóként nem érezte azt, hogy egy kelet-európai témát kutatva nincs a brit kutatás frontvonalában? S így, mondjuk, nem gyakori vendég a BBC műsoraiban?

Éppenséggel beszéltem már a BBC-n kelet-európai témáról. A vámpírokról Közép-Európában. Egészen pontosan a régióbeli percepciójukhoz fűztem megjegyzéseket. Egy

kollégámmal együtt szerepeltem, aki a vámpírok britanniai hagyományáról beszélt. De ez a kérdés visszavezet a beszélgetésünk egy korábbi részéhez: Kelet-Közép-Európát ma már összehasonlítják Nyugat-Európával, s nem szembeállítják, amit az utóbbi húsz év nagyon fontos változásai közé sorolok. Ma már, ha elmegyek egy konferenciára, nyugat-európai kollégáim előtt már én magam is a hasonlóságokat s nem a kontrasztokat vázolom. És ugyanez a helyzet a politikában. Kelet-Európa ma már korántsem olyan „különleges”, mint korábban, és ennek egyenes következménye, hogy Magyarországot egyre kevésbé látják „egzotikus” módon.

Térjünk vissza a kapcsolatrendszerére. Említette kapcsolatát a Közép-Európai Egyetemmel. A CEU-n kívül volt-e/van-e kapcsolata magyar, illetve kelet-európai kollégákkal?

Igen, természetesen, jó ideje. Ismertem Fügedi Eriket, Engel Pált, sajnos mindketten meghaltak. A SSEES-nek természetesen vannak intézményes kapcsolatai, például az ELTÉ-vel. Tavaly rendeztünk egy nagy konferenciát '56-ról, s ezen tizenöt magyar, illetve régióbeli kutató vett részt. A konferencia kötete már előkészületben van Péter László és jómagam szerkesztésében.

Ilyen értelemben kifejezett célja a SSEES-konferenciáknak, illetve szemináriumoknak a kapcsolatépítés?

Igen, mindkét fórumnak fontos szerepe van abban, hogy újabb és újabb kutatókat sikerüljön megnyernünk a régió történelmének kutatásához, főleg a fiatalabb generációt. Vagyis, hogy ne csak azokkal cseréljünk eszmét, akiket már húsz éve ismerünk.

Végül, de nem utolsó sorban: Ha végigtekintünk a szakmai munkásságán, azt látjuk, hogy meglehetősen széles spektrumot ölel fel mind térben, mind pedig időben. Közép Kelet-Európa természetesen kisebb „téma”, mint Nyugat-Európa egésze vagy például Oroszország, de még így is rendkívül szerteágazó. Már megállapodott professzorként mik a további tervei? Továbbra is a varietas delectat elvet követi, vagy esetleg jobban elmélyed egy szűkebb terület vizsgálatában?

Mint a közép-európai történelem professzora tulajdonképpen kényelmes helyzetben vagyok, mert magam döntöttem el, mivel foglalkozzam, milyen kutatásba kezdjek.

Hogy mekkora is valójában a régió? Ne feledjük, hogy a 19. századi Grouben-féle Közép-Európa útikalauz szerint meglehetősen nagy ez a terület. A SSEES kifejezetten olyan regionális kutatásokra ösztönzi a munkatársait, amelyek nem egy-egy kiválasztott időszakban mélyednek el, hanem egy adott terület teljes történetét dolgozzák fel.

Mondana egy konkrét példát az Aetas olvasóinak? Az Ön munkásságából kiindulva a széles spektrumon a 13. századi magyar társadalomtól, V. Károlyon át a Ceausescu-rezsim összeomlásáig terjedő kutatásokat érthetjük. S ezért persze némileg irigylem is.

Szerencsésnek mondhatom magam, hogy szinte mindig olyasmit kutathattam, ami kifejezetten érdekelt, akármilyen szerteágazó is. És senki nem firtathatja, hogy miért éppen a 15. századról írok, ha éppenséggel a 14. század kutatója vagyok, hiszen nagyon széles időhatárok között mozogtam mindig is. Ez persze feltűnethet olyan színben, hogy magamtól soha nem tagadok meg semmit. Hosszabb távon egy a Jagelló-korról szóló könyv megírására készülök.

A magyar szakma előtt – vélhetően – máris jól ismert a Werbőczy Hármaskönyvének latin–angol kétnyelvű kiadása. Talán az sem titok, hogy az Ön közreműködésével elkezdő-

dött a Jagelló-kori törvények bilingvis kiadásának előkészítése a DRMH-sorozatban. Ehhez kötődne a készülő könyv?

Részben. A könyv munkacíme *A magyar szokásjogi tradíció kialakulása*. Alapvetően a késő középkori és kora újkori magyar jogrendszer működését vizsgálja, de a teljes kontextus gyakorlatilag a 13. századtól egészen a 19. századig, egészen pontosan az 1860-as évekig tartana. Ebben természetesen mind a Werbőczy-kiadás, mind pedig a Jagelló-kori törvények most folyó szöveggondozása sokat segít. Mert ha hihetünk az utolsó Jagelló-kori törvénycikkelyeknek, akkor 1526-ban Európa legnagyobb és legjobban szervezett hadserege indult hadba a török ellen, amellyel akkoriban gond nélkül át lehetett volna vonulni Itálián. És Mohácsnál ... a magyar sereg a csata első felét megnyerte, szétverték a törökök oldal szárnyát, eljutottak az ellenség táborának közepéig, ahol a katasztrófa bekövetkezett, a lovak megtorpantak ... Miből finanszírozták a sereget? Ez nem a Fuggerek pénze. Véleményem szerint a pénz a királyi kincstárból származik, a probléma azonban, hogy a kincstár kimutatásaiban ilyen tétel nem szerepel. Azonban nem vagyok teljesen bizonyos abban, hogy a kimutatások igazat mondanak. Ami a rendelkezésünkre áll, feltehetően a külföldi követek számára készült kimutatások, akiknek azt akarták bizonygatni, hogy ennyi az összes bevétel, s küldjenek pénzbeli segítséget. Hiányt csak 1495–1496-ban rögzítettek, amikor az adatsorok nem teljesek, a kimutatások egy része hiányzik, s per is indult a korábbi kincstartó ellen. Véleményem szerint a megoldás kulcsa 1500 körül keresendő, amikortól – sejtésem szerint – elkezdték megadóztatni a nemességet. S az így befolyó jövedelmeket máshol könyvelte el a kincstár. Ez megmagyarázná, hogy miből finanszírozták az 1526-ban felálló sereget. De a lényeg: ez olyan kérdés, amire választ kell adnia a kutatásnak.

Remélem, sikerül az olvasók számára közvetíteni azt a szenvedélyes hangot, amelyet válaszaiban megütött, kétséget nem hagyva afelől, hogy nem pusztán munkának, hanem hivatásnak tekinti a kutatást. Köszönöm a beszélgetést.

London, 2007. november

(A beszélgetést készítette HUNYADI ZSOLT)